

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО СУДДІ: ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

Меркулова В. О., Домброван Н. В.

Впровадження інституту слідчого судді в Україні є результатом євроінтеграційних спрямувань у реформуванні вітчизняного кримінального судочинства, приведення відповідного законодавства до міжнародних правових стандартів, запозичення позитивного зарубіжного досвіду. Вже загально визначено є те, що участь слідчого судді у досудовому розслідуванні є об'єктивною необхідністю, оскільки має розглядатися у якості інструментарію забезпечення незалежного, неупередженого, а отже справедливого розслідування, дотримання рівності та змагальності сторін кримінального провадження

На сьогодні в багатьох країнах Європи є спеціально утворені структури в системі судових органів для здійснення функції судового контролю. Західноєвропейський світ дійшов висновку про те, що захищати право людини на справедливий суд, право на свободу, право власності (ключові права людини) має безсторонній арбітр між сторонами обвинувачення та захисту – слідчий суддя. Саме він має здійснювати судовий контроль на досудовому розслідуванні, коли існує велика ймовірність суттєвого втручання (обмеження) в реалізації людиною своїх прав та свобод, а отже контролювати стан їхнього дотримання відповідно до принципу верховенства права. І в цьому має полягати правова природа діяльності слідчого судді.

Широкий обсяг та багатоаспектність повноважень слідчого судді як представника судової влади в умовах змагального судочинства, відсутність їхньої законодавчої систематизації в чинному кримінальному процесуальному законодавстві призвели до посилення актуальності проблеми доцільності класифікації цих повноважень, визначення критерію їхньої систематизації на тлі співвідношення основного обсягу повноважень слідчого судді із стадіями кримінального провадження. Якщо, з одного боку, підходи науковців щодо чинників узагальнення та виокремлення певних груп повноважень, які мають бути покладені в основу систематизації, є доволі різними. То, з іншого, зміст та сутність цих повноважень свідчить чітко про особливість функціонального призначення слідчого судді саме на стадії досудового розслідування, коли існує

доволі велика ймовірність порушення правоохоронними органами конституційних прав, свобод, законних інтересів учасників кримінального провадження, а отже підвищується актуальність наявності чітких гарантій дотримання стороною обвинувачення законності та обґрунтованості своїх власних дій під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: слідчий суддя, повноваження слідчого судді, судовий контроль, запобіжні заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, змагальність сторін.

Merkulova V. O., Dombrovan N. V. Ways to improve the legal status of the investigating judge: trends in legal doctrine

The introduction of the institute of an investigating judge in Ukraine is the result of European integration trends in the reform of domestic criminal justice, bringing the relevant legislation into line with international legal standards, and borrowing positive foreign experience. It is already generally recognized that the participation of an investigating judge in the pre-trial investigation is an objective necessity, since it should be considered as a tool for ensuring an independent, impartial, and therefore fair investigation, maintaining equality and adversarial nature of the parties to criminal proceedings. Today, in many European countries, there are specially created structures in the judicial system to exercise the function of judicial control. The Western European world has come to the conclusion that the protection of the human right to a fair trial, the right to freedom, and the right to property (key human rights) is the responsibility of an impartial arbitrator between the prosecution and the defense – the investigating judge. It is he who should exercise judicial control over the pre-trial investigation, when there is a high probability of significant interference (restriction) in the exercise of a person's rights and freedoms, and therefore control the state of their observance in accordance with the principle of the rule of law. And this should be the legal nature of the activities of the investigating judge.

The wide scope and multifaceted nature of the powers of the investigating judge as a representative of the judicial power in the conditions of adversarial proceedings, the lack of their legislative systematization in the current criminal procedural legislation have led to an increase in the relevance of the problem of the expediency of classifying these powers, determining the criterion for their systematization against the background of the correlation of the main scope of the powers of the investigating judge with the stages of criminal proceedings. If, on the one hand, the approaches of scientists to the factors of generalization and isolation of certain groups of powers, which should be the basis for systematization, are quite different. On the other hand, the content and essence of these powers clearly indicate the peculiarity of the functional appointment of the investigating judge precisely at the stage of pre-trial investigation, when there is a fairly high probability of law enforcement agencies violating the constitutional rights, freedoms, and legitimate interests of participants in criminal proceedings, and therefore the relevance of having clear guarantees of compliance by the prosecution with the legality and reasonableness of its own actions when applying measures to ensure criminal proceedings, conducting investigative (search) and covert investigative (search) actions increases.

Key words: *investigating judge, powers of the investigating judge, judicial control, preventive measures, covert investigative (search) actions, adversarial nature of the parties.*

Актуальність дослідження. Впровадження інституту слідчого судді є результатом євроінтеграційних спрямувань у реформування вітчизняного кримінального судочинства, приведення відповідного законодавства до міжнародних правових стандартів, запозичення позитивного зарубіжного досвіду. Вже загальновизнаним є те, що участь слідчого судді у досудовому розслідуванні є об'єктивною необхідністю, оскільки має розглядатися у якості інструментарію забезпечення незалежного, неупередженого, а отже справедливого розслідування, дотримання рівності та змагальності сторін кримінального провадження. На сьогодні в багатьох країнах Європи є спеціально утворені структури в системі судових органів для здійснення функції судового контролю. Проте слід враховувати той факт, що шлях формування інституту є тривалим та складним. Законодавчий досвід такої європейської країни як Франція доводить, що процес реформування відбувався від правового регулювання суто слідчо-розшукових дій слідчого судді до посилення обсягу його повноважень в сфері захисту прав та свобод учасників кримінального провадження, що відтворилося

у введенні у 2000 році поряд із слідчим суддею (як органом розслідування) нової фігури – судді «із свобод та ув'язнення», який мав захищати індивідуальні права та свободи у попередніх стадіях кримінального правосуддя (стадії дізнання та досудового розслідування). Не безпідставно доводиться те, що найбільш близькою до вітчизняної є система кримінального процесу в Німеччині, де саме на інститут слідчого судді покладається судовий контроль за досудовим розслідуванням, вирішення питання щодо тримання обвинуваченого під вартою, дотримання законності виконання окремих слідчих (розшукових) дій тощо. [1, с. 14].

В Україні інститут «слідчого судді» – новела кримінального процесуального законодавства. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, який обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. [5] Отже поняття «слідчого судді» надається в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. В доктрині права думки щодо ознак цього поняття можуть бути різні, але в більшості випадків науковці доходять висновку, що слідчий суддя – «ключова фігура» в кримінальному судочинстві. Загальновизнаним є те, що з прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України в кримінально-процесуальних відносинах з'явилася нова та ключова фігура вітчизняного кримінального процесуального законодавства – слідчий суддя, на якого покладаються доволі важливі повноваження: захист конституційних прав, свобод, законних інтересів осіб, які опинилися у сфері кримінального судочинства; забезпечення законності кримінального провадження; здійснення судового контролю за дотриманням прав людини шляхом забезпечення змагальності в досудовому провадженні.

Стан та методика дослідження. З часу набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року інститут «слідчого судді» – є предметом багатьох досліджень дисертаційного рівня. Зокрема, у якості предметної проблематики визначалися: судовий контроль у кримінальному процесі (Р.І. Тракало, Т.Г. Ільєва – 2014 р.; М.А. Макаров – 2016 р.); повноваження слідчого судді щодо вирішення скарг у досудовому провадженні (С.О. Пшенічко – 2014 р.); допустимість доказів у кримінальному процесі (І.Ю. Кайло – 2016 р.); реалізація засади змагальності під час розгляду

скарг слідчим суддею (Д.Є. Крикливець – 2016 р.); процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні (А.Ф. Бондюк – 2017 р.) тощо.

Проте зазначені питання як предмет наукового дослідження та обговорення лише набувають актуальності, оскільки попередні результати досліджень на тлі особливостей правозастосовної практики потребують нових підходів та більш поглибленого вивчення. Шляхи удосконалення правового статусу слідчого судді обговорюються на сторінках спеціальних публікацій у співвідношенні із наступними проблемами, які безпосередньо (або ж опосередковано) стосуються інституту «слідчого судді»: окремі аспекти зарубіжного досвіду формування інституту слідчого судді (В.В. Налуцишин, В.О. Попелюшко); повноваження слідчого судді, їхній перелік, класифікація, особливості реалізації окремих повноважень (А.Ф. Бондюк, М.В. Кобак, В.А. Касьянова, С.В. Нагачевський, В.В. Рогальська, Н.С. Рогатинська, О.О. Тобас, І.С. Шаповалова тощо); значення розсуду слідчого судді під час вибору одного із можливих законних рішень (А.Ф. Бондюк, В.С. Канцір, О.В. Сіренко, О.О. Торбас); законодавчі гарантії прийняття слідчим суддею вмотивованої ухвали, інструментарій контролю за її виконанням (М.І. Дерев'яно, М.Д. Денисовський, С.Ю. Ільченко, С.Ю. Колінько, Л. Слюсар, І.О. Томчук) тощо.

Постановка проблеми. Безумовно процес впровадження європейських стандартів в Україні щодо поступового переходу функцій контролю за досудовим розслідуванням від органів прокуратури до судової влади буде тривалим та складним, вимагатиме інтенсивних змін чинного законодавства щодо створення гарантій забезпечення рівноправності сторін на стадії досудового розслідування, збалансованості інтересів обвинувачення та захисту. Дієвість такого процесу багато в чому залежить від своєчасного реагування наукової спільноти на ті проблеми, які вже є явними та свідчать про недосконалість розглядуваного інституту. Пропонуємо на підставі комплексного узагальненого аналізу доктрини права визначитися із актуальними напрямками наукового дослідження, характером формулювання проблемних аспектів щодо кримінального процесуального статусу слідчого судді, шляхів його удосконалення. Сконцентрувати нашу увагу пропонуємо на проблемах переліку, змісту, класифікації повноважень слідчого судді; особливостях судового контролю за реалізацією окремих запобіжних заходів та виконанням негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Щодо багатоаспектності та класифікації повноважень слідчого судді. Повноваження слідчого судді при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження на досудовому розслідуванні (якщо керуватися положеннями кримінального процесуального законодавства) доволі широкі, оскільки лише за ухвалою слідчого судді застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження (судовий виклик, привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна); запобіжні заходи (особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт, застава, тримання під вартою, екстрадиційний арешт). Саме слідчий суддя надає дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій (обшук, огляд житла чи іншого володіння особи, слідчий експеримент, отримання зразків для експертизи, допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео або телефонної конференції тощо) та негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відео контроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця тощо). Тільки за ухвалою слідчого судді може бути здійснено проникнення до житла або іншого володіння особи. Інші процесуальні повноваження слідчого судді також спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження. Усі відводи під час досудового розслідування (крім відводу слідчого судді) розглядає слідчий суддя. Він вирішує питання щодо речових доказів, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість чи з інших причин неможливе без зайвих труднощів або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речових доказів у вигляді товарів чи продукції, що швидко псуються. Слідчий суддя вирішує питання про передачу їх для реалізації або знищення, якщо вони мають непридатний стан, або передає їх для технологічної переробки чи знищення, якщо вони належать до вилучених з обігу предметів або товарів, а також якщо їх тривале зберігання є небезпечним для життя чи здоров'я людей або довкілля [5].

Проте повноваження слідчого судді не систематизовані в КПК, відповідні положення визначені у різних структурних складових кримінального процесуального законодавства, що ускладнює їх єдине розуміння, а отже і правозастосування. Підходи щодо систематизації та виокремлення елементів (підсистем) інституту повноважень слідчого судді є доволі різними. Рівень узагальнення та виокремлення певних груп повноважень залежить від критеріїв, які покладені в основу систематизації.

Існують відносно узагальнені підходи та поділ повноважень слідчого судді на три групи. Так А.Ф. Бондюк вважає, що повноваження слідчого судді при здійсненні контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб на стадії досудового розслідування реалізуються переважно через: 1) застосування заходів забезпечення кримінального провадження (у т.ч. запобіжних заходів); 2) проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 3) під час розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора. [1, с. 15]. Практично тотожним є підхід Н.З. Рогатинської, яка виділяє: 1) повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу на досудовому розслідуванні; 2) повноваження слідчого судді під час проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян; 3) повноваження слідчого судді під час розгляду скарг на дії і рішення осіб, що здійснюють дізнання, слідчого чи прокурора. [11, с. 286]. Не зважаючи на різну редакцію, за змістом та сутністю ці підходи однакові.

В інших пропозиціях щодо класифікації повноважень слідчого судді, які передбачають виокремлення значно більшої кількості видів таких повноважень, відтворюється переважно більш поглиблений диференційований аналіз функціонального призначення слідчого судді. Збільшення кількості груп повноважень досягається за рахунок безпосереднього виокремлення: питань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій; суто повноважень із здійснення судового контролю (в вузькому значенні); повноважень із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; повноважень, пов'язаних із міжнародним співробітництвом; вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду. [8, с. 334].

Проте найдрібніший поділ повноважень слідчого судді ми бачимо в дослідженні І.С. Шаповалової та В.В. Рогальської, які у якості критерію практично визначили характер окремих функцій слідчого судді. Виокремлено 12 груп повноважень:

1) повноваження під час прийняття рішень щодо застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження (у тому числі усіх запобіжних заходів і поміщення особи до приймальника-розподільника для дітей); 2) повноваження під час прийняття рішень щодо проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; 3) повноваження щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій; 4) повноваження щодо здійснення захисту прав людини в порядку ст. 206 КПК України «Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини»; 5) повноваження під час вирішення заяв про відвід; 6) повноваження під час прийняття рішень про подовження строку досудового розслідування; 7) повноваження під час розгляду скарг на рішення, дії, бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора; 8) повноваження під час прийняття рішень про знищення, передачу для технологічної переробки або для реалізації речових доказів за відсутності згоди власника; 9) повноваження під час прийняття рішень щодо встановлення строку ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 10) повноваження під час прийняття рішення щодо здійснення спеціального досудового розслідування; 11) повноваження в межах здійснення міжнародного співробітництва; 12) повноваження під час прийняття рішень про конфіскацію речей і предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого [21, С. 54].

Слід звернути увагу на той факт, що серед усіх груп повноважень в окремих випадках йдеться про повноваження із здійснення судового контролю (в вузькому значенні). З часу набуття новим КПК чинності, в спеціальних публікаціях, де предметом дослідження є саме функція судового контролю слідчого судді, піднімаються питання суперечливості кримінального процесуального законодавства, складності реалізації цієї функції, зважаючи на різноманітність напрямків, завдань, суб'єктивний склад осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, процесуальною формою, засобами доказування, підсумковими рішеннями слідчого судді [15, с. 214]. Проте в доктрині права той факт, що зміст та сутність завдань, які вирішуються слідчим суддею – представником судової влади в умовах змагального судочинства, більшою мірою стосується стадії досудового розслідування, розглядається як достатня підстава для визначення поняття «судовий контроль за досудовим розслідуванням». На думку А.Ф. Бондюк, логічним є те, що акцент в частині визначення статусу слідчого судді слід робити саме на його ролі та значенні як суб'єкта

реалізації процесуальних повноважень під час досудового розслідування. Безпосередньо судовий контроль за досудовим розслідуванням пропонується розуміти як законодавчо регламентований, здійснений за наявності процесуальних підстав, у визначених межах, напрям діяльності слідчого судді щодо забезпечення законності рішень слідчого, прокурора з метою дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. [1, с. 6].

Подовжуючи аналіз повноважень слідчого судді, зосередимося на *заходах забезпечення кримінального провадження (в тому числі запобіжних заходах)*. Відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства прийняття рішення про застосування більшості заходів забезпечення кримінального провадження належить до компетенції слідчого судді, що, на думку вчених, становить за обсягом найбільший сегмент його функціонального призначення. Відповідно в доктрині права постало питання щодо доцільності такого широкого спектру сфери контролю з боку слідчого судді. Дискусія стосується проблеми уточнення сфери компетенції щодо застосування запобіжних заходів (особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт, застава, тримання під вартою, екстрадиційний арешт тощо). З одного боку, усі запобіжні заходи є виявом кримінального процесуального примусу, відтворюють обмеження фундаментальних конституційних прав та свобод людини. З іншого боку, зазначені запобіжні заходи суттєво різняться за ступенем та суворістю цих обмежень.

Стосовно окремих з них особливої актуальності набуває питання їхньої правомірності: підстав застосування, законності обсягу обмежень, строку дії цих заходів, підстав для подовження цього строку тощо. Так, безумовно, справедливим є те, що належна увага в доктрині права приділяється значенню контролю слідчого судді за правомірністю застосування найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою. В першу чергу обставинам, які має враховувати слідчий суддя під час обрання цього найсуворішого заходу. Зважаючи на суттєвий обсяг правообмежень, законодавець в статтях 177, 178 КПК чітко формулює перелік підстав застосування цього запобіжного заходу, які має оцінити слідчий суддя. На тлі вагомості наявних доказів про вчинення кримінального правопорушення, ступінь його небезпечності, тяжкість покарання, що загрожує (отже тяжкість діяння), розмір майнової шкоди, – оцінці піддаються ймовірність спроби переховуватися; знищити, сховати

спотворити речові докази; незаконно впливати на свідків потерпілого; перешкоджати розслідуванню; вчинення нового кримінального правопорушення. Проте вчені доводять необхідність уже на досудовій стадії розслідування не менше значення надавати і іншим підставам та обставинам, які мають бути враховані: вік, стан здоров'я, міцність соціальних зв'язків, наявності інших як обтяжуючих, так і пом'якшуючих обставин вчинення діяння. [20, с. 122–125].

Проте в частині доцільності компетенції слідчого судді щодо застосування найм'якших запобіжних заходів (особисте зобов'язання, особиста порука) думки вчених розходяться. В доктрині права окремими вченими відстоюється точка зору щодо доцільності звуження в цій частині компетенції слідчого судді та передачу цих повноважень до предмета або ж відання слідчого, який самостійно має застосовувати ці запобіжні заходи, або ж прокурору, який самостійно або ж за клопотанням слідчого прийматиме рішення про застосування особисте зобов'язання, особисту поруку. Ця дискусія накладається на стале обговорення потенційних напрямків реформування кримінального процесуального законодавства, правового статусу органів кримінальної юстиції, впровадження у кримінальне судочинство елементів відновного правосуддя. Як на наш погляд, у якості одного із основних чинників такої пропозиції є обговорення проблеми диференціації кримінального процесу, процедурних складових залежно від тяжкості вчиненого діяння та запровадження спрощених механізмів, які мають розвантажити судові органи та прискорити кримінальне провадження. Недоцільність контролю з боку слідчого судді, крім іншого, обґрунтовується також мінімальним правообмежувальним характером зазначених запобіжних заходів. [9, с. 98, 12, с.242, 18, с.196].

Опоненти такої наукової позиції доводять недоцільність такого підходу. У якості обґрунтування йдеться про наступне. Слідчий суддя є гарантом дотримання основних принципів кримінального судочинства – рівності сторін та змагальності сторін, а отже звуження компетенції щодо розглядуваних видів запобіжних заходів позбавляє елементів змагальності процес обрання, зміни, скасування цих запобіжних заходів. Такий підхід унеможливує здійснення судового контролю на цьому етапі (стадії досудового розслідування) щодо наявності обґрунтованої підозри, яка і є основною підставою застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Має існувати уніфікований процесуальний порядок застосування усіх запобіжних

заходів. Справедливим буде лише дотримання концептуальної ідеї застосування будь-якого запобіжного заходу в змагальному судовому розгляді на підставі ухвали слідчого судді, що забезпечуватиме неупередженість прийнятого рішення та недопущення неправомірного обмеження конституційних прав людини [22, с. 297].

Окремим напрямком дослідження процесуалістів є *особливості повноважень слідчого судді щодо контролю за законністю проведення негласних слідчих (розшукових) дій* – різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких зазвичай не підлягають розголошенню. За чинним кримінальним процесуальним законодавством якщо відомості про правопорушення та особу, яка вчинила тяжкий та особливо тяжкий злочин, неможливо отримати в інший спосіб у кримінальному провадженні, слідчі під час досудового розслідування уповноважені проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках передбачених законом слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого із прокурором. Як вже зазначалося вище, саме слідчий суддя надає дозвіл на проведення наступних негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відео контроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця тощо [5].

Відповідно в доктрині права аналізуються різні аспекти цієї діяльності слідчого судді з метою формулювання шляхів удосконалення як законодавства, так і правозастосування. Аналіз спеціальних публікацій в цій частині надає підстави виокремити певні проблеми, які є предметом обговорення науковців та визначають спрямування наукових досліджень. На тлі обговорення відсутності чіткої класифікації повноважень слідчого судді як таких, проблемою є і відсутність законодавчої чіткості в систематизації безпосередньо заходів, які охоплюються поняттям негласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, йдеться про невизначеність у нормах кримінального процесуального законодавства правового статусу втручання у приватне спілкування в межах негласних слідчих (розшукових) дій, але як самостійної дії в її різновидах.

Актуальності набуває питання взаємодії слідчого судді та органів досудового розслідування, прокуратури під час реалізації зазначених заходів та його складові: доцільність визначення у законодавстві чітких меж та характеру судового контролю у разі задоволення клопотання та надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, порядку та механізму нагляду за їх виконанням, отриманням від слідчого та прокурора повідомлень про стан та результати їх проведення тощо. [4, с. 101, 10, с. 279, 16, с. 36].

Невід'ємною складовою удосконалення кримінального процесуального законодавства в цій частині є визначення доцільних часових меж для вивчення слідчим суддею матеріалів клопотання та прийняття рішення щодо правомірності застосування негласних слідчих (розшукових) дій. Обговорюються різні аспекти цього питання: чинні законодавчі вимоги щодо обов'язку слідчого судді протягом 6 годин з моменту отримання розглянути клопотання та ухвалити законне, обґрунтоване та вмотивоване рішення; специфічність конкретної реальної ситуації, коли слідчий суддя має отримати додаткові відомості, окрім тих, що містяться у клопотанні, зважаючи на особливості вчиненого діяння та вплив різних об'єктивних та суб'єктивних обставин; важливість надання слідчому судді достатнього часу для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, якими підтверджується обґрунтованість клопотання про надання дозволу на проведення слідчих негласних (розшукових) дій тощо. Зазначені аспекти доводять важливість строку, який надається законодавцем для розгляду слідчим суддею клопотання про проведення розглядуваних заходів. Зважаючи на необхідність надання фізичної можливості для здійснення слідчим суддею повноцінного аналізу поданих йому матеріалів, визначення доцільних конкретних негласних заходів (конкретних технічних засобів), – пропозиція що збільшення часу розгляду слідчим суддею клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій із шести до двадцяти чотирьох годин є правильною і має бути реалізованою шляхом внесення змін до ст. 248 КПК. [1, с. 7, 6, с. 22, 7, с. 121, 19, с. 152].

Підсумовуючи зазначене, слід підкреслити наступне. Західноєвропейський світ дійшов висновку про те, що захищати право людини на справедливий суд, право на свободу, право власності (ключові права людини) має безсторонній арбітр між сторонами обвинувачення та захисту – слідчий суддя. Саме він має здійснювати судовий контроль на досудовому розслідуванні, коли існує

велика ймовірність суттєвого втручання (обмеження) в реалізації людиною своїх прав та свобод, а отже контролювати стан їхнього дотримання відповідно до принципу верховенства права. І в цьому має полягати правова природа діяльності слідчого судді.

Широкий обсяг та багатоаспектність повноважень слідчого судді як представника судової влади в умовах змагального судочинства, відсутність їхньої законодавчої систематизації в чинному кримінальному процесуальному законодавстві призвели до посилення актуальності проблеми доцільності класифікації цих повноважень, визначення критерію їхньої систематизації на тлі співвідношення основного обсягу повноважень слідчого судді із стадіями кримінального провадження. Якщо, з одного боку, підходи науковців щодо чинників узагальнення та виокремлення певних груп повноважень, які мають бути покладені в основу систематизації, є доволі різними. То, з іншого, зміст та сутність цих повноважень свідчить чітко про особливість функціонального призначення слідчого судді саме на стадії досудового розслідування, коли існує доволі велика ймовірність порушення правоохоронними органами конституційних прав, свобод, законних інтересів учасників кримінального провадження, а отже підвищується актуальність наявності чітких гарантій дотримання стороною обвинувачення законності та обґрунтованості своїх власних дій під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Зважаючи на особливе значення ухвали слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, – актуальності набувають питання щодо доцільності такого широкого спектру сфери контролю з його боку. Предметом наукової дискусії є проблема уточнення сфери компетенції слідчого судді щодо застосування найм'якших запобіжних заходів (особисте зобов'язання, особиста порука). Складність даного питання обумовлюється доволі сутнісними та важливими чинниками, які є основою наукової позиції як прибічників звуження компетенції слідчого судді, так і опонентів такого законодавчого рішення. Доцільність передачі відповідних повноважень слідчому, або ж прокурору обговорюється на тлі інтенсивного реформування кримінального процесуального законодавства в напрямку суттєвої диференціації кримінальних процесуальних процедур залежно від тяжкості вчиненого діяння, впровадження у кримінальне

судочинство елементів відновного правосуддя, посилення значення стимулюючих (заохочувальних) інститутів в кримінальному процесуальному праві та законодавстві. Проте подальше реформування кримінального процесуального законодавства у відповідності до принципів рівності та змагальності сторін кримінального провадження, законності та справедливості кримінального судочинства, що вимагає уніфікованого процесуального порядку застосування усіх запобіжних заходів, – свідчать на користь прибічників широкої сфери повноважень слідчого судді в розглядуваній сфері.

Заходами, які надають можливості більш досконалого вивчення та отримання інформації як щодо діяння, так і щодо особи, яка його вчинила, – є негласні слідчі (розшукові) дії як різновид слідчих (розшукових) дій, що застосовуються здебільшого у разі вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину. Тяжкість діяння обумовлює і більший ступінь та обсяг правообмежень щодо особи, яка підозрюється у його вчиненні. Проте негласність проведення слідчих дій містить у собі значний ризик порушення конституційних прав та свобод на стадії досудового розслідування, а отже посилює значення судового контролю за їх реалізацією, особистої відповідальності слідчого судді за оцінку отриманих доказів. Тож справедливим є те, що актуальності набувають питання: класифікації повноважень слідчого судді щодо цих заходів; чітких меж правового статусу втручання у приватне життя особи; механізму нагляду за виконанням негласних слідчих (розшукових) дій; взаємодії слідчого судді та органів досудового розслідування, прокуратури під час реалізації зазначених заходів; збільшення часу розгляду слідчим суддею клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій із шести до двадцяти чотирьох годин тощо.

Література

1. Бондюк А.Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: автор. дисер. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спеціальністю: 12.00.09. Київ: НАВСУ. 2017, 21 с.
2. Денисовський М.Д., Томчук І.О., Колінько С.Ю. Поняття та значення інституту оскарження ухвали слідчого судді під час досудового розслідування у кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2, 2021 С. 144–149. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.24>
3. Дерев'яно М. І., Ільченко С.Ю. Невиконання ухвали слідчого судді: актуальні питання юридичної

відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 5. 2024. С. 92–97.

4. Дроздова О.В., Заріцька К.Г. Слідчий суддя як гарант забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. С. 98–105.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 17 березня 2021 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Комарницька О.Б. Організаційні та процесуальні аспекти діяльності прокурора при погодженні клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 1. С. 17–26.

7. Мирошниченко Ю.М. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення. *Проблеми правоохоронної діяльності*. 2019. № 2 (23). С. 117–121.

8. Нагачевський С.В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 301–310.

9. Осадча О.С. Процесуальна діяльність прокурора при застосуванні особистого зобов'язання у кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 94–99.

10. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: монографія / В.Г. Дрозд, А.В. Пономаренко, С.Є. Абламський, Л.В. Гаврилюк та ін. Державний науково-дослідний інститут. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

11. Рогатинська Н.З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Право і суспільство*. 2014. № 1–2. С. 284–287.

12. Рогатюк І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні: дис....докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 604 с.

13. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні: *Звіт за результатами дослідження (2019–2020 роки)* / Бєлоусов Ю., Венгер В., Орлеан А. та ін.; за заг ред. Белоусова Ю.К., 2020. 252 с.

14. Сіренко О.В. Окремі питання інституту слідчого судді у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2020. С. 333–335.

15. Скибицький Б.А. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні. *Вісник Львівсько-*

го торговельно-економічного університету. Серія Юридичні науки. 2016. Вип. 3. С. 209–216.

16. Соколов О.В. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2019. 240 с.

17. Слюсар Л. Особливості забезпечення слідчим суддею права потерпілих на ефективний засіб юридичного захисту під час досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 262–267.

18. Стокич В.А. Процесуальний порядок застосування особистого зобов'язання як запобіжного заходу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 194–197.

19. Тагієв С.Р. Процесуальні дії слідчого судді при наданні дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4. С. 145–155.

20. Торбас О.О., Касьянова В.А. Обставини, які враховуються слідчими суддями під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3, 2018. С. 122–125. <https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/3/32.pdf>

21. Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 274 с.

22. Шаренко С. Щодо доцільності звуження компетенції слідчого судді. *Кримінальний процес*. № 8. 2020. С. 297–303.

Меркулова В.О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Домброван Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової діяльності
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Дата надходження статті до редакції: 06.11.2025

Дата затвердження статті до друку: 28.11.2025

Дата публікації статті: 31.12.2025